

РЕФОРМАТА В ГРАЖДАНСКОПРОЦЕСУАЛНОТО ПРАВО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Доц. д-р Силви Василев Чернев, БСУ

CIVIL PROCEDURE REFORM IN THE REPUBLIC OF BULGARIA

Silvy Vassilev Chernev, BFU

Abstract: The author traces the legislative attempts for reform in the field of civil litigation, starting from 1991 till the present moment. As a result of analysis of the change in the legal text and the following court practice a conclusion is reached that the actions aimed at reforming the system have been unfocused, inconsistent and have displayed negative effects over day to day service of justice in civil cases. It was also discovered that any new legal change has evoked much greater number of problems than the number of those that have been successfully solved. The final conclusion is that as a result of almost 20 years of reforming activity the civil litigation system of the Republic of Bulgaria is badly in need of a reform. A sad statement that it is possible that the Bulgarian people lacks the organizational, intellectual and probably the moral resource to cope with the problem is made in the end.

1. Предварителни бележки¹

1.1. С настъпването на сериозните политически и социални промени в края на 80-те и началото на 90-г. на предходния век в Република България се постави въпрос за необходимостта от реформа на съществуващите съдоустройствена и съдопроизводствена системи. В условия на остро политическо противопоставяне и липса на ясна визия за посоката и измеренията на реформата приемането на действащата Конституция на Република България от 1991 г. предопредели някои от основните характеристики на тази реформа. Първата и най-съществена характеристика на новоутвърдената правораздавателна система – нейната отделеност и независимост от останалите клонове на властта – законодателната и изпълнителната - на практика не засяга пряко съдопроизводствената проблематика, поради което нейните ефекти върху реформата няма да бъдат изследвани. Съществено значение за последвалите опити за реформа има разпоредбата на чл. 119, ал. 1 от Конституцията на РБ. Провъзгласявайки съдилищата за единствен орган, осъществяващ правораздаване, тази разпоредба лиши правната система от възможност за използване на т. нар. „особени юрисдикции” за разрешаване на правни спорове и предизвика извънмерно натоваване на съдебната

¹ Изхождайки от ограничения с предварителните условия на научната конференция, за която настоящото представяне е предназначено, разглеждането на проблематиката ще бъде само на същностно ниво с цел очертаване на принципните измерения на осъществяващата се реформа в областта на гражданскопроцесуалното право. Съзнателно се въздържа от доказване на всяко твърдение с примери, законови текстове и съдебна практика. Посочването на научни източници също е сведено до минимум, като се посочват само заглавията на цитираните работи.

система, което на свой ред доведе до значителното ѝ разрастване. Наред с това конституционният законодател създаде нова вертикална структура на системата на съдилищата, включваща четири нива (вместо съществуващите три към този момент). Част от използваните наименования на някои от тях по необходимост навеждаха към упражняване на определени функции в съдопроизводствения процес (напр. апелативни съдилища, Върховен касационен съд).

1.2. В последвалите няколко години (от 1991 до края на 1997 г.), въпреки конституционно и законодателно установената деполитизираност на съдебната система, усилията на всички управляващи бяха концентрирани предимно около персонално овладяване на системата и в този смисъл подчиняването ѝ на определени политически, а би могло да се каже – и групови интереси. Всяко правителство изобретяваше способ за ликвидиране на съществуващия Висш съдебен съвет и замяната му с нему удобен състав, което на свой ред предопределяше кадровото развитие на цялата система. По въпросите на съдопроизводството – в частност гражданското, цареше тотална липса на дискусия и каквато и да е прозрачност. При наличието на конституционно задължение на съдилищата да разглеждат всички спорове и грандиозното увеличаване на видовете и на броя на делата, проблемите в ежедневната работа на системата лавинообразно нарастваха. Т. е. - в значителна част необходимостта от реформа на гражданското съдопроизводство беше резултат от самото започване на процеса на такава реформа и несвоевременното осъществяване на този процес. За съжаление подобен ефект – като последица от дадена стъпка на реформата да се предизвиква необходимост от последваща реформа, насочена към коригиране на неудачи на вече проведена реформа или отстраняване на непредвидени странични неблагоприятни явления, се превърна в обикновено явление, съпътстващо опитите за реформиране на съдопроизводството.

1.3. През 1997 г. най-сетне беше оповестена дългоочакваната реформа на гражданското съдопроизводство – беше приет Закон за изменение и допълнение на ГПК (ДВ, бр. 120/1997 г.). Най-същественото изменение бе свързано с това, че съществуващата втора инстанция с контролно-отменителни функции беше подменена с въззивна по природата си втора инстанция, а третата, също контролно-отменителна, но извънредна по природата си инстанция (която на практика беше станала достъпна във всички случаи на влязло в сила съдебно решение), беше заменена с трета редовна инстанция с касационна природа.

Макар че в представите на един от тогавашните министри на правосъдието в Република България реформата в областта на гражданското правосъдие бе „приключена“², всъщност като краен резултат този опит би следвало да се окаже като неуспешен и като сам по себе си превърнал се в причина, довела до необходимост от последващи реформи. Доказателство за това са неколкото изменения на правната уредба именно в частите, с които се въвеждаха новите положения (въззивно производство, касационно производство, производство по принудително изпълнение – изменявани в 1999 г. (ДВ, бр.64), 2002 (ДВ, бр. 105) и 2005 г. (ДВ, бр. 105) и най-вече фактът, че се прибягна към създаването на нов ГПК (ДВ, бр. 59/2007 г., в сила от 01.03.2008 г.), в който също най-значителни нови моменти в уредбата се съдържат именно в посочените части на материята.

В конкретен план аналитичното сравнение между контролно-отменителна и въззивна по същността си втора инстанция не разкрива значителни преимущества в полза на нито една от тях. Всеки от тези два типа второинстанционно производство има преимущества и недостатъци.¹ При подобна липса на решително преимущество на

² Изявление пред медии по време на публичен форум

дадена уредба на един правен институт (особено в областта на процесуалното право) преимуществено винаги е на страната на съществуващия и в този смисъл добре познат и усвоен в процеса на правоприложителната практика институт. При оценката на реформата в тази ѝ част не може да бъде пренебрегнат още един упорито проявяващ се отрицателен фактор, а именно неудачно тълкуване на записаната в закона уредба от страна на съдилищата. Като пример може да бъде посочено прословутото тълкувателно решение № 1 на ВКС/2000 г., с което ВКС прие, че нови доказателства по смисъла на чл. 208 ГПК (отменен) са включително и тези, които страната е пропуснала „виновно” (т.е., даже и съзнателно!!!) да посочи, респ. представи в хода на първоинстанционното производство. Последвалият хаос и почти пълното обезценяване на дейността на първата инстанция се превърнаха в един от основните поводи за необходимост от последващи реформи, вкл. до приемането на новия ГПК.

Възприемането на касационния модел на трета инстанция също беше крайно неприемливо.ⁱⁱ Този вид контролно производство крие съществени недостатъци, отразява доста остарели съдопроизводствени възгледи (например обвързаността на касационния съд от изложените в касационната жалба оплаквания; невъзможността да се вземат пред вид настъпили промени в материалното право, докато трае производството и т.н., което на свой ред налага евентуално да се водят иски относно период от живота на материалното право, който се покрива с касационното производство и т.н.). Най-сетне, абсурдно бе положението, изразяващо се във възможността касационната инстанция да отменява решенията на въззивните съдилища и връща делата за поредно разглеждане от последните без ограничение. Впоследствие този краен вариант беше смекчен, като постепенно уредбата (с всичките принципни недостатъци на касационното производство) в детайли беше възпроизведена и в новия ГПК (изключвам нововъведения селективен подход, който определя достъпа до касационно производство – чл. 280, ал. 1 и свързаните с това функции на ВКС по уеднаквяване на практиката на съдилищата – чл. 291).

С многобройни лутания и очевидно под натиска на силни в обществено-икономическата ситуация фактори, а така също и с повече или по-малко удачна чуждестранна помощ, бяха извършвани неколкостепенни изменения в областта на изпълнителния процес, докато най-сетне през 2005 г. (ДВ, бр. 43/2005), паралелно със запазване на държавните съдебни изпълнители, беше създаден институтът на частния съдебен изпълнител.

Би могло да се каже, че законодателна реформа в нито един момент не беше придружена с опити за комплексно законодателно и организационно преодоляване на проблеми, вкл. такива, стоящи извън правото.ⁱⁱⁱ

1.3. За да може да се даде коректна оценка на извършваната реформа в областта на гражданскопроцесуалното право би следвало да се оцени състоянието в тази област в навечерието на началото на реформата и по-късно – към момента на приемане на новия ГПК.

1.3.1. Приетият през 1952 г. ГПК беше нормативен акт с високо качество, който отлично обслужваше нуждите на гражданското съдопроизводство (в определения му от правната система периметър) през епохата на социализма.³ Като цяло уредбата се отличаваше с липса на излишен формализъм; висока степен на демократизъм и

³ Следва да се има пред вид, че една голяма част от гражданскоправните спорове се разрешаваха от несъдебни органи (особени юрисдикции): държавни арбитражи от всякакъв тип; помирителни комисии по трудови спорове и др.

относително модерно схващане за функциите на съда, изразяващо се и в застъпеното служебно начало.⁴

Сериозни недостатъци разкриваше производството за преглед по реда на надзора, което лесно се установява от броя на измененията на уредбата в тази област. Друг принципен недостатък беше свързан с вертикалната структура на съдилищата и свързана с това функционална подсъдност, а именно: на практика тогавашния Върховен съд действаше като втора инстанция по всички дела, разглеждани от окръжния съд като първа, а наред с това осъществяваше прегледа по реда на надзора и другото извънредно производство – това – по отмяна на влезли в сила решения по чл. 231 и сл. ГПК (отменен).

Извън посочените недостатъци още в първите години след 1989 г. в хода на работата на съдилищата по граждански дела се проявиха нови бели полета. Имам пред вид уредба, която в условията на социализма и тоталитарната същност на държавата адекватно регулираше съответните отношения, но която в парадигмата на демократично отворено общество (с балкански привкус на разбиранията за същността на „демократията“) вече бе започнала да става неадекватна. Най-остро това беше усетено в материята на призоваването и връчването на съобщенията, в областта на принудителното изпълнение и др. Освен това, усложненията се дължаха и на факта, че на съдилищата бяха възложени всички видове спорове. Налагаше се съдия, правораздавал по дела за делби и разводи, „в крачка“ да усвоява парадигмено нови явления като търговско и корпоративно право, за което липсваше каквато и да е теоретична подготовка.

Както беше посочено, вместо обмислена реформа, насочена към усъвършенстване на съществуващата уредба и създаване на адекватна уредба за справяне с нововъзникнали проблеми, беше пристъпено механично, под силно влияние на сантиментални спомени от младостта на извършващите реформата лица, и беше въведена уредба, която нито за миг не облекчи правораздаването. Напротив, самата уредба и не по-малко неадекватното ѝ тълкуване, станаха източник на нестихващи нови проблеми. Дори в случаите на възприемане на удачни разрешения (положението, че страната, която веднъж е била редовно призована, се счита за редовно призована в рамките на производството пред цялата инстанция, освен ако има прекъсване реда на призоваването – чл. 41, ал. 6 ГПК, отменен, редакция ДВ, бр. 64/1999 г., подобна уредба беше въведена половинчато (само в рамките на една инстанция и то при непрекъснатост на призоваването, което лесно можеше да бъде постигнато от злоупотребяващи страни.)

Крайният извод би могъл да бъде формулиран по следния начин:

В навечерието на 1989 г. беше заварен ГПК с високо качествена уредба. В тази уредба имаше някои недостатъци, които можеха да бъдат отстранени; следваше да се преодолеят и нови трудности, възникващи вследствие на новото парадигмено обществено и политическо устройство на системата.

Вследствие неадекватни законодателни решения и съответна съдебна практика; липса на организационен и кадрови потенциал на системата, придружени от интензивни ентропни тенденции, характерни за общественото развитие, се стигна до „зацикляне“ на системата на гражданското правораздаване. Не без значение е и тоталната „глухота“ на управниците към развиващите се в неформалния сектор обсъждания, които често излизаха със сериозен анализ и предложения за разрешение на дадени проблеми. И така,

⁴ Имаше някои крайности в практиката, водещи до необходимостта от даване указания на страната, включително при участие на процесуален представител адвокат.

едва 7-8 години след първия опит за реформа се стигна до поставяне на въпроса за изработване на нов ГПК.

2. Нов ГПК (ДВ, бр. 57/2007 г., в сила от 01.03.2008 г.).

2.1. Изправено пред лошо функционираща система на гражданско правораздаване и под натиска на бъдещите ни европейски партньори, обществото следваше да преодолее проблемите. Постави се въпросът дали да се приеме нов ГПК. Като че ли решението беше взето преди обсъждането, което само по себе си беше формално и несъпроводено от сериозен анализ на ситуацията в държавата, включително външни за системата фактори, които бяха от значение за нейното функциониране; ситуацията в гражданското правораздаване и съществуващата уредба. Най-вече се лансираше формалният аргумент, че ГПК от 1952 г. е бил многократно изменяван, което, избира се, беше придружен с допълнителни формални аргументи, основани на тотално различаващата се същност на двете обществени системи. Всъщност, публична тайна е обстоятелството, че за създаването на нов ГПК можеха да бъдат усвоени седем цифрени суми. Вероятно именно това обстоятелство е изиграло решаваща роля при оформяне на аргументите, включително и на редица представители на неформалния сектор.

2.2. Съгласно условията на партньорството (с цел усвояване на средства за извършване на реформата) беше създадена много широка по състав работна група, която включваше експерти от българска страна и екип от Република Австрия. За съжаление двете подгрупи не успяха да заработят в екип и всяка от подгрупите представи свой вариант на проект за ГПК. Доколкото ми е известно, представеният от австрийската подгрупа проект не е обсъждан от Министерство на правосъдието и не е залегнал в проекта за закон, внесен от това министерство в народното събрание.

На свой ред представеният от министерство на правосъдието проект беше силно критикуван в тогава действащия Съвет по законодателството и на всевъзможни други форуми – тясно професионални (на действащи съдии) и проведени пред по-широка публика (адвокати, юрисконсулти и други правници, студенти, журналисти и др.). Въпреки наличието на някои слабости, този проект до голяма степен беше концептуално издържан, а част от критиките идваха от лица, които изхождаха само от тесните си представи, формирани от познаването на една единствена уредба и най-вече – от практическите им занимания със съдопроизводство в качеството на действащи адвокати, съдии и др.

След неколkokратни корекции се намеси действащата система на приемане на закони от Народното събрание, осъществявана от съответните комисии (в случая правната). Както е известно, в хода на работата на тези комисии се правят всевъзможни предложения и най-сетне окончателните текстове често се оформят на базата на концептуално несъвместими разрешения, а изписването на правните текстове (което особено в процесуален закон е от изключително важно значение) се върши от двама-трима души, понякога без специални или с недостатъчни специални знания в областта. В пленарна зала депутатите обикновено са пасивни, когато става дума за граждански закони, в т. ч. и съдопроизводствения за този род отношения.

Резултатът беше публикуван в ДВ, бр. 57/2007 г., като беше предоставен достатъчен срок за подготовка (*vacatio legis*) от около 7 месеца.

3. Трудно е да се очертаят измеренията на очакваемите характеристики на един нов закон в областта на гражданското съдопроизводство. Дали това следва да бъде закон, отразяващ изцяло ново парадигмено ниво на разработка на проблематиката на дадения вид съдопроизводство или е достатъчно да се дадат набор от нови разрешения на отделни институти и текстове, като се запази парадигмената характеристика.

3.1. От формална гледна точка новият ГПК се отличава от отменения с обстоятелството, че всеки от отделните текстове има собствено заглавие, предназначено да отразява съдържанието му. В общи линии е следвана и структурата на отменения кодекс, като най-значително структурно изменение се наблюдава в разполагането на производството по издаване на изпълнителен лист в уредбата на принудителното изпълнение – чл. 404 и сл.. Добре са обособени и подредени обективните и субективните усложнения, а така също и общите разпоредби.

3.2. От същностна гледна точка първото, което прави впечатление при опита за разчитане на новия ГПК е, че при разработката на материята като основа екстензивно е използвана последната редакция на текста на действащия към момента на приемането му ГПК, което само по себе си вече поставя въпрос дали е бил необходим нов закон. Това отнася до общата характеристика на функциите и правомощията на трите редовни инстанции, в най-общи линии на производството по принудително изпълнение, на общата характеристика на охранителните производства. Уредбата на касационната инстанция (освен в частта ѝ относно ограничаването на касационното обжалване – чл. 280, ал. 1 и свързаните с това правомощия по уеднаквяване на практиката – чл. 291) съвпада с отменената до обем над 90%. В изключително важната материя на доказването и доказателствените средства текстовете са почти буквално възпроизведени, същото е характерно и за уредбата на обективните и субективните усложнения. Принудителното изпълнение в общи линии приповтаря уредбата в редакцията след измененията от 2002 и 2005 г. (с изключение на подхода към обжалването на действията на съдебния изпълнител и някои единични детайли на правомощията на последния, както и също така технически подробности в отделните процедури).⁵

3.3. Принципно новите моменти се свеждат до следното:

3.3.1. Тотално нов подход към уредбата на въвеждане на твърдения в процеса, респ. посочване и представяне на доказателства за тези твърдения.^{iv} За разлика от отменения ГПК (който, особено след тълкуването дадено в ТР № 1/2000 г. допускаше да се въвеждат всякакви твърдения и съответни доказателства на практика до приключване на устните състезания пред въззивната инстанция)^v, съгласно уредбата по новия ГПК ищецът е длъжен за изчерпи твърденията си, респ. доказателствата за тези твърдения с исковата молба, ответникът на свой ред е длъжен да стори това с въведения формален отговор на исковата молба. По-късно въвеждане на твърдения, респ. посочване и представяне на доказателства се допуска само в отговор на направени от насрещната страна възражения или при настъпване на нови обстоятелства (откриване на нови доказателства). Аналогично е и положението пред въззивната инстанция (т. нар. „ограничен въззив“). Тази нова същностна характеристика на режима (обозначавана като концентрационно начало или ранна преклузия по отношение на първата инстанция) беше въведена като опит за преодоляване последиците от ширещата се почти повсеместна злоупотреба с процеса на въвеждане на твърдения и посочване/представяне на доказателства. По принцип използваният от законодателя подход на ранна преклузия е приемлив, особено на фона на проявената ни склонност към липса на процесуална дисциплина и на доказаната неефективност на паричните санкции. За изписването на уредбата е характерно това, което в общи линии е характерно и за редица други части на уредбата по новия ГПК – недообмисленост и непрецизност в детайлите, което на практика довежда до значителни неудачи.

⁵ Тук не споменавам за области от материята, които са запазени, но и не се нуждаят от преосмисляне.

3.3.2. Отново беше възстановено използването на служебното начало, изоставено при реформата от 1997 г., което въпреки известен ексцес (по отношение ранно даване на правна квалификация и указания за носенето на доказателствената тежест) е приемливо. Същевременно, явлението е особено показателно за безпринципното лутане на законодателния процес като цяло – в рамките на десет години се прибегва към диаметрално противоположни принципни разрешения.

3.3.3. Трета, същностно нова характеристика на уредбата, е свързана с достъпа до касационното производство (при запазване почти в цялост на уредбата на самото производство). Законодателят се ориентира към рязко ограничаване на този достъп посредством използването на т. нар. „селективен“ („факултативен“ – по терминология на Б. Пунев, ц.с.) подход. Същността на този подход се изразява в това, че на касационно разглеждане подлежат по принцип всички решения на въззивните съдилища (без оглед на вида на материалноправния спор), но за да се допусне до разглеждане конкретната жалба е необходимо да са изпълнени критериите по чл. 280, ал. 1 ГПК. И този нов момент следва да бъде окачествен като положителен. Не би следвало най-висшата съдебна инстанция да се произнася по всевъзможни спорове, особено в случаите, когато очакваното произнасяне не би следвало да се различава от произнасянията на предходните инстанции поради наличието еднообразна и общоприета съдебна практика. Критериите на нито една съдопроизводствена система не предполагат непременно произнасяне по всеки един спор от страна на най-висшата съдебна инстанция, а използването на селективен подход под една или друга форма е познато на преобладаващия брой държави, с които нашето съдопроизводство е сходно.^{vi} И в този случай обаче се проявяват две упорстващи характеристики на реформата на гражданското съдопроизводство: некачествено изписване на по принцип приемливи разрешения, което поражда значителни затруднения в хода на правоприлагането, и в допълнение - неадекватна съдебна практика, която вместо да тушира и преодолее формалните недостатъци на изписването на уредбата, поражда допълнителни затруднения. При това в случая и двете характеристики са много ярко изявиени. Съдържащата се в чл. 280, ал. 1 уредба създава многобройни вторични проблеми с мъглявостта на израза си.⁶ Не по-малко неудачна се оказва и съдебната практика. Страните по делата бяха притеснявани с абсурдни изисквания да представят заверени копия от решения, съдържащи противоречиви съдебни практики; безсмислени противоречия относно това дали обосновката за наличие на предпоставките по чл. 280 е част от касационната жалба или представлява отделно приложение към същата, и редица други подобни безсмислици. Най- неприемливото обаче се крие в принципния подход при произнасяне на актовете по чл. 288. Преобладаващата практика предлага нещо смесено между произнасяне по допустимостта на касационното производство и съображения по съществуването на касационната жалба. Законният текст не дава никакво основание за произнасяне по какъвто и да е елемент от основателността на съответната касационна жалба. Фактическото произнасяне по тези въпроси от страна на отделните състави на ВКС придава елемент на несериозност на определенията по чл. 288, като дава основание за ширещи се мнения сред практикуващите юристи, че всъщност тези произнасяния представляват едно сумарно произнасяне по съществуването на касационната жалба и когато същата е основателна, тя бива и допусната до разглеждане и обратно. Още по-неприемливо звучи произнасяне от типа: жалбата е изцяло основателна, но поради ограниченията по чл. 280, ал. 1 не може да бъде допусната до разглеждане, което

⁶ Няма да коментирам недомислицата при формулирането на текста на чл. 288, която породи спорове дали определението е обжалваемо или не.

поражда усещането за произвол и безпомощност.⁷ В края на краищата всяка съдопроизводствена система в определен момент поставя предел пред възможността за коригиране на резултатите от съответната съдопроизводствена дейност.

3.3.3. В областта на особените искиви производства отпадането на производството по финансови начети и превръщането на акта за финансов начет в основание за издаване на заповед за незабавно изпълнение по чл. 417 на практика води до почти пълната невъзможност за реализиране на финансова отговорност, особено когато щетите са причинени от ръководители на ощетеното предприятие.

Оценката на трите нововъведени особени искиви производства: бързо производство, производство по търговски спорове и производство по колективни искиве е нееднозначна. По принцип използването на ускорени процедури е приемливо и препоръчително, а конкретната уредба разкрива доста положителни моменти. Същественият недостатък е обявяването ѝ за уредба на особено искиво производство (при това задължително), което създава затруднения при съединяването на искиве. Извън ноторно неприемливата липса на срок за отговор (при същевременното припиране съдът да се произнася „в същия ден“ в който постъпва някакво изявление на страните или изтича срок за такова) забележително недалновидно е допускането да се предявява т. нар. „инцидентен установителен иск – чл. 314, ал. 1 в това производство. Тази възможност на практика обезсмисля цялото производство.

Що се отнася до нововъведеното производство по търговски спорове, ефектът клони към нула. Широко формулираното приложно поле изключва каквато и да е специфика на материалното правоотношение, предполагаща необходимост от специални правила. Най-доброто доказателство за това идва по линия на самата уредба, която беше изменена още преди да започне да се прилага (с изменението ДВ бр. 50, 2008 г. търговските спорове с цена на иска под 25 000 лева се разглеждат по общия исков ред от районните съдилища). От процесуална гледна точка т. нар. „двойна размяна на книжа, изискването за представяне на справка за размера на иска, възможността за произнасяне без провеждане на открито заседание и др., спокойно биха могли да се предвидят и в рамките на общия исков ред. Двуседмичният срок за отговор по сериозни търговски дела (приватизационни правоотношения; правоотношения по обществени поръчки и т.н.) граничи с абсурд. Освен другото – в множество други държави основна тенденция в областта на търговското правораздаване се изразява в максимално опростяване на процедурата (по новия ГПК личи точно обратната тенденция).

Най-сетне похвално е, че е въведена уредба на т. нар. „колективни искиве“, но следва да се отбележи, че този процесуален институт предполага тотално различен подход към същностните характеристики на съдебната дейност и в частност на правомощията и ролята на съдията, за което липсват данни към настоящия момент.

3.3.4. Въведеното ново заповедно производство (само по себе си напълно полезно и приемливо) се характеризира със забележително ниско качество на изписване на уредбата. Извън коментар е качеството на уредбата на т. нар. заповед за незабавно изпълнение, при която от кристално чиста и ясна уредба по отменения ГПК се е стигнало до уредба, предизвикала шок сред цялата съдопроизводствена система.

3.3.5. Уредбата на изпълнителното производство не е преосмислена и разрешенията остават половинчати, а целият процес е продължава да е безгранично усложнен и не достатъчно ефективен. На съдебния изпълнител не е дадено несъмнено

⁷ Подобно произнасяне беше съобщено от председателя на Съюза на юриконсултите по време на публично обсъждане на проблемите на касационното производство по новия ГПК, организирано от фирма „АПИС“.

правомощие да търси налични средства на длъжника в търговски банки, а самият длъжник може да бъде поканен да даде декларация за имуществото си едва при недостиг на средства за покриване на разходите по принудителното изпълнение. Изниква въпросът, а защо не във всички случаи още при образуване на изпълнението.

Същностно нов е подходът към обжалването – от общо обжалване на всички актове и действия на съдебния изпълнител по отменения ГПК се преминава към ексклузивно обжалване (само в предвидените от закона случаи), като по всяка вероятност се е очаквало това да ускори процеса. Наред с абсурдните ситуации да не може да се обжалват разноски многократно превишаващи интереса от изпълнението, тук се разкрива и една принципна слабост на уредбата. Бърза се в конкретния случай, като в резултат на неразрешен проблем се пораждаат нови спорове (виж по-долу, т. 4.3.).

3.3.6. Поради липса на място оставям без коментар totally неприемливи нововъведени институти като „неприсъственото решение”, насрещните въззивни и касационни жалби, а така също и с нищо необоснованото изменение на уредбата на „признаването на иска” (при това в крайно слаба текстова редакция).

4. Общият анализ на уредбата разкрива съществени слабости:

4.1. Новият ГПК съдържа някои нови моменти в уредбата, вкл. нови институти, но като цяло не предлага съществено различно третиране на проблематиката. Извън ползрението на законодателя е останало преосмислянето на същностни недостатъци на гражданското ни съдопроизводство: формалното отношение към предмета на делото, а така също и връзка на този предмет със силата на пресъдено нещо (явление, което често води до липса на адекватна защита или всевъзможни опити за пререшаване на вече решени спорове). Казаното се отнася и за изключването на мотивите на съдебното решение от обхвата на силата на пресъдено нещо. Не е осмислена изобщо възможността за прескачане на въззивната инстанция и редица други. Особено неприемлива е тоталната липса на преосмисляне на доказателственото право, чиято уредба е създавана в далечното минало и няма нищо общо с тотално електронизирания днешен свят. Изобщо не е преосмислена фискалната тежест на съдопроизводството, която отдавна представлява бариера пред конституционно гарантираната съдебна защита.

4.2. Неколкократно посочената непрецизност на изписването поражда изключителни трудности в хода на правоприлагането и е абсолютно съществен недостатък, който минира до огромна степен приложимостта на уредбата.

4.3. Особено съществена слабост е подходът към търсене на бърз краен резултат в рамките на дадено производство, без да се държи сметка за липсата на разрешаване на спора като цяло или затова, че забързаното произнасяне и отчитане на приключено производство ще породи за в бъдеще нови спорове.

Биха могли да бъдат приведени множество примери: почти тоталната липса на обжалваемост на въвод във владение, съпроводена с разпоредбата на чл. 358 ГПК, по силата на която ще се търси преценка на законосъобразността на въвода в нарочно исково производство. Или абсолютно неприемливото отпадане на възможността за оспорване на документ от страната, която не присъства на откритото заседание, в хода на което този документ е представен (арг. от сравнително тълкуване на текста на чл. 193, ал. 1 ГПК и този на чл. 154, ал. 1 ГПК – отменен). Забързването с няколко дни (колкото са необходими за оспорване на документа) за сметка на това ще породи исков или наказателно правен отделен спор относно истинността на документа; евентуално производство по отмяна на влязло в сила решение, и накрая - след няколко години ще се стигне до необходимост от повторно провеждане на първичното исково производство.

5. Като обобщение, би могло да се поддържа, че във вида в който е приета, уредбата по новия ГПК съдържа малко на брой конкретни удачни разрешения, докато преобладаващата част поражда нови сериозни правоприлагателни проблеми.

Допълнителен фактор за неудачите на реформата се явяват не особено приемливите тълкувания на съдилищата и тоталната липса на комплексен подход от всеобхващащи законодателни и организационни разрешения.

Крайният резултат е, че системата продължава да не функционира задоволително и не обслужва интересите на обществото.

От гледна точка на реформата в гражданското съдопроизводство би могло да се констатира поредна неудача. Очевидно е, че обществото ни ще бъде принудено да продължи да провежда реформа на гражданското правораздаване.

За съжаление и този път неудачата се дължи на същия набор от фактори и обстоятелства, които характеризират реформата още от началото на 90-те години на миналия век: необмисленост и липса на стратегия; неадекватен законодателен процес, изключващ реална дискусия по проблемите и същевременно имитиращ наличието на такава; половинчати разрешения и неспособно изписани текстове, дори в случаите когато самото законодателно разрешение е приемливо; липса на комплексен подход и връзка между отделни клонове на правно регулиране. Вместо да преодолява проблемите на не особено качествената уредба съдебната практика поражда нови с неудачните си тълкувания.

Най-гъжният извод обаче е този, че най-вероятно в настоящия момент народът ни не разполага с интелектуален и организационен потенциал да поставя и разрешава проблемите, които историческата обстановка му поставя. А може би липсата на морален капацитет също е сред съществените причини.

ⁱ Чернев, С. Институционността в гражданския процес на Република България, Софи-Р, 2006, стр. 147 и сл.

ⁱⁱ Преобладаващата част от авторите, посветили трудове на нововъведената касационна инстанция я критикуват в детайли и във варианта, в който беше въведена, а не на принципно ниво – виж А. Мингова, Въззивно и касационно обжалване, Софи-Р, 1998 г., стр. 17-36, Л. Корнезов, Касационно производство, Софи-Р, 1998 г., стр. 13-15.

ⁱⁱⁱ Чернев, С., ц.с., стр. 267 и сл.

^{iv} Р. Иванова, Коментар на новия ГПК, изд. Труд и право, С. 2008 г. (в съавторство с Бл. Пунев и С. Чернев), Л. Корнезов, Гражданско съдопроизводство, т. I, Софи-Р, 2009 г., стр. 578 и сл.

^{vi} Подробности виж у С. Чернев, Допустимост на касационното обжалване по новия граждански процесуален кодекс на Република България, Сборник в памет на проф. д-р Ж. Сталев, изд. Сиела, 2009 г.